

A társadalmi innováció szerepe a felzárkózó településeken a Sellyei járásban

The Role of Social Innovation in the Socioeconomic Development of Disadvantaged Municipalities in the Sellye District

DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.53793/RV.2025.2.2](https://doi.org/10.53793/RV.2025.2.2)

Absztrakt

Egyre inkább előtérbe kerülnek a periférikus helyzetben lévő területek és igényük a felzárkózásra, amelyre a központi szakpolitika is reagál régiós, megyei, járási és települési szinten is (pl. Magyar Falu Program, Felzárkózó Települések program). A felzárkózás folyamatában jelentős szerepük van a helyi, közösségi szinten értelmezhető, újító ötleteknek, egybefoglalóan az úgynevezett társadalmi innovációnak. A hátrányos helyzetű térségekben, így a Sellyei járásban is több forrásból valósult, illetőleg valósul meg valamilyen komplex felzárkózást célzó program. A tanulmány a társadalmi innováció szerepének elemzésére irányul: a Sellyei járás két településének összehasonlító vizsgálata révén a kutatás első eredményeit mutatja be.

KULCSSZAVAK: TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ, VIDÉKFEJLESZTÉS, FELZÁRKÓZÁS, HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TERÜLET, FELZÁRKÓZÓ TELEPÜLÉSEK PROGRAM

Abstract

This study compares the social and economic conditions of two small rural settlements, Adorjás and Piskó, in Hungary's peripheral Sellye District. The region faces fragmented settlement patterns, high unemployment, youth outmigration, and low infrastructure, creating complex local challenges. Using qualitative and quantitative methods, the research analysed sociodemographic indicators and employment structures. Local Equal Opportunities Programs highlight low educational attainment and limited future prospects. Piskó shows deeper problems than Adorjás, including higher unemployment and reliance on social aid. Both villages have declining use of active employment policy tools. The findings stress the limited impact of previous development programs due to lack of local involvement. Social innovation programs like "Jelenlét" offer new opportunities by leveraging local resources and fostering community identity and active citizenship. Adapting such initiatives to local contexts could improve their success and contribute to sustainable rural development.

KEYWORDS: SOCIAL INNOVATION, RURAL DEVELOPMENT, SOCIAL CONVERGENCE, DEPRIVED AREA, THE EMERGING SETTLEMENTS PROGRAMME

Bevezetés

A térségfejlesztési kutatók kutatásaikon keresztül vizsgálják a vidéket és az ott zajló demográfiai, társadalmi, gazdasági, kulturális folyamatokat. A vidékkel foglalkozó kutatók (Rechnitzer 1993; Enyedi 1997; Csátrai 2000; Lengyel 2000; G. Fekete 2001; Timár–Velkey 2003; Kovács 2004; Kovács 2005; Lukács 2008; Virág 2009; Csoba 2010; Ragadics 2010; Kovách 2012; Ragadics 2012; Kovách 2013; G. Fekete 2013a; 2013b; Csurgó 2014; Váradi Molnár 2015; Ferge 2017; Keller 2018; Bársony–Horeczki 2018; Finta 2019; Keller 2020;

Virág 2020; Horeczki–Póla 2022) az élıhetőség, az eredményesség, a versenyképesség, a támogatottság, az agilitás, a túlélési képesség, a siker szinonimájaként tekintenek a vidékre. G. Fekete (2001) arra a megállapításra jutott, hogy a vidék felzárkóztatása nem valami külső, a közösségtől idegen, mások által fejlettnak tartott társadalmi értékrendből következik, hanem az adott közösség valós igényrendszeréből kiindulva valósulhat meg. A komplex társadalmi problémákra (pl. a magas munkanélküliségre, az iskolai

lemorzsolódásra, a rossz lakhatási körülményekre, a kedvezőtlen infrastruktúrára, a területi egyenlőtlenségekre stb.) reflektáló, területspecifikus vidékfejlesztési programok indulnak. A nemzetközi szakirodalom (Drucker 1987; Zapf 1994; Phills–Deiglmeier–Miller 2008; Marshall–Dolley 2019; O’Shaughnessy et al. 2023) a gazdasági innovációval összefüggő jelenségről beszél, továbbá minden esetben valamilyen újdonságról, amely az emberi interakciókra figyel, és társadalmi igényeket elégít ki. Ezzel szemben a Magyarországon létrejött és működő társadalmi innovációk sajátos képet mutatnak. A témában jártas kutatók több definíciót is alkottak, amelynek sok közös jellemzője van, többek között: közösségi részvétel, társadalmi célok stb. (Benedek et al. 2015; Nemes–Varga 2015; Varga 2017; Metszősy 2019; Harangozó 2021). A 2014. évi LXXVI. törvény 38. 6. pontjának c. alpontja kétféle definíciót is felmutat. Mindezen által a tanulmány szempontjából Nemes Gusztáv és Varga Ágnes (2015) publikációjában leírt megfogalmazás használható leginkább a Sellyei járásban lévő társadalmi innovációs jelenségekre, folyamatokra. Az általam választott definíció azért bizonyult megfelelőnek, mert teljeskörűen írja le a társadalmi innováció jelenségét, és magában foglalja annak különböző megjelenési formáit – legyen szó termékekről, szolgáltatásokról, attitűdökről vagy intézményi megoldásokról. Ez a komplexitás lehetővé teszi a társadalmi innovációk sokoldalú értelmezését és elemzését a vizsgált települési kontextusban.

A hátrányos helyzetű térségekben élők jólétének javítása csak az adott közösség valós igényrendszeréből kiindulva lehetséges. Kutatásom lényegi eleme a Felzárkózó Települések program megújítása, amely a helyi igényekre reagál, ezáltal támogatja a felzárkózást. A kutatás összehasonlítást végez Magyarország egyik leghátrányosabb járásában található két településén, Piskón és Adorjánban a munkaerőpiaci indikátorok alapján.

A Felzárkózó Települések program a 1404/2019. (VII. 5.) Kormányhatározat alapján indult el 2019-ben, és jelenleg is megvalósítás alatt álló, komplex fejlesztési program. Célja Magyarország háromszáz leghátrányosabb helyzetű településének hosszú távú gazdasági, kulturális és társadalmi felzárkózásának elősegítése. A programba került települések a KSH javaslata alapján lettek kijelölve, amelynek pontos kritériumait Németh (2023) részletezte.

A tanulmányban bemutatott Felzárkózó Települések program településeinek kiválasztásában a személyes tereptapasztalat volt mérvadó, hiszen több mint két éven keresztül helyi megvalósító szakemberként vettem részt a településen működő Jelenlét program komplex felzárkózási tevékenységének vezetésében. A piskói

Szent Anna Jelenlét Ponton szerzett programvezetői munkaviszonyom ideje alatt kétszer is felülvizsgáltam a település fejlesztésére szolgáló cselekvési tervet. A program indulása utáni harmadik évben pedig egyszer sor került a településdiagnózis felülvizsgálatára és átdolgozására. Az új diagnózisban már a bekövetkezett változások is megjelentek. A komplex felzárkózás érdekében több területen egyszerre valósultak meg a programelemek. Ezek a tevékenységek magukba foglalják az egyéni fejlesztést (az adósságkezelést, jogi tanácsadást, munkaerőpiaci tanácsadást, logopédiát, identitáserősítést és pályaaorientációt), a közösségfejlesztést (a családi napok, klubfoglalkozások, sporttevékenységek, zeneoktatás szervezését), a helyi gazdaságfejlesztést (családi kert program) a társadalmi integrációt (érdekképviselőket), a lakhatási szegénység csökkentését (lakhatási beruházások, kályhatámogatási program, Zöld Fűtés program), az egészségügyi állapot javítását (szemészeti szűrés, szakellátáshoz való eljutás) stb. A felsorolt beavatkozási területek az általam készített diagnózisra reflektáltak. Ezenkívül a konkrét programelemek szakmai tartalmát biztosítottam a terepmunkám során. A falu lakosságán kívül a területen dolgozó szakemberekkel szoros együttműködést alakítottam ki.

A kutatáshoz felhasznált módszereket tekintve mind kvalitatív, mind pedig kvantitatív módszereket alkalmaztam. A kutatás elméleti és kontextuális megalapozását a releváns szakirodalom, valamint az esélyegyenlőségi célú szakpolitikai dokumentumok – elsősorban a Helyi Esélyegyenlőségi Programok és a Megyei Esélyteremtési Paktumok – másodelemzése biztosította. A vizsgálat empirikus szakaszában kvalitatív adatgyűjtési módszerek kerültek alkalmazásra. Ennek keretében egyrészt résztvevő megfigyelésre épülő terepmunka zajlott, amelyet terepnaplók segítségével dokumentáltam, másrészt félig strukturált interjúk készültek a vizsgált térségben dolgozó helyi szakemberekkel – így többek között polgármesterekkel, jelenlétpontok munkatársaival, valamint területi szakértőkkel. Az interjúk és a megfigyelések célja a helyi társadalmi viszonyok, esélykülönbségek és beavatkozási lehetőségek mélyebb megértése volt. Fontos kiemelni, hogy a tanulmány készítésének időpontjában még nem álltak rendelkezésre az interjúk, ezért jelen tanulmányban kizárólag a kvalitatív adatok összehasonlítása olvasható.

A kiválasztott falvakat településszerkezetük alapján az aprófalvas jelleg, a szolgáltatások hiánya, valamint komplex társadalmi problémák megjelenése jellemzi; ezek a települések gyakran szegregálódó falvakként írhatók le (Szelényi 1990; Csíke–Kovács 2002; Kovács 2003, 2004, 2005; Beluszky–Síkó 2007; G. Fekete 2013). Ragadics (2015, 2019) kutatása során megfigyelte, hogy

az alacsony képzettségű, magas termékenységű népesség – jelentős arányban a cigánysághoz tartozó csoportok – domináns jelenléte egyre több településen mutatkozik meg a dél-dunántúli térségben, pontosabban a Sellyei járásban (pl. Gilvánfa, Hirics, Adorjás, Piskó). A kiválasztás során több szempont is felmerült: azonos településföldrajzi elhelyezkedés, közel azonos demográfiai összetétel, szolgáltatások száma, nyertes települési pályázatok, illetve a polgármester személyének tulajdonságai. Természetesen olyan települések jöhetnek szóba, amelyek egyikén jelen van a Felzárkózó Települések program.

Jelen tanulmány rövid összefoglalása a folyamatban lévő PhD-disszertációs kutatásomnak. Noha még teljes képet nem tud adni, de felvázolja a főbb felzárkózási irányokat a témában és ebben a térségben. A kutatás a Belügyminisztérium Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (TEF) Dél-Dunántúli Társadalmi Esélyteremtési Igazgatóságának támogatásával és mentorálásával a külső gyakornoki ösztöndíj keretei között valósult meg.

Elméleti háttér

A magyarországi területfejlesztésben az utóbbi évtizedekben jelentős változások mentek végbe. Megnövekedett a területi egyenlőtlenség és élesebbé vált a rurális térség pozícióvesztése. A Dél-Dunántúlon, Észak- és Kelet-Magyarországon, továbbá az Alföld egyes belső periferiáin összpontosulnak a leszakadó települések. Németh (2023) tanulmányában azt mutatja be, hogy a magyarországi lakosság térbeli eloszlásában történt változás a települési funkciókat is átalakította. Többek között a gazdasági potenciál és a foglalkoztatási képesség formálódása figyelhető meg. Egyre inkább a komplex szemléletű megközelítések kerülnek előtérbe, más szóval az integrált területfejlesztés bizonyul hatékonyabbnak. A területfejlesztés fundamentumában négy, nagy meghatározó terület, a gazdasági (pl. cégek, vállalkozások hatékonysága, alacsony munkanélküliség, magas jövedelmek); a politikai (pl. demokratikus közélet, közvetlen érdekérvényesítés, hatékony önkormányzatiság); a kulturális (pl. gazdag kulturális élet, színvonalas oktatás, tartalmas és vonzó rendezvények, sport- és tudományos élet, közművelődés) és a környezeti, ökológiai (pl. természeti és épített értékek helyzete, örökségvédelem, ökológiai fejlesztések) területek köré koncentrálnak a legfontosabb megfogalmazandó, illetve megoldásra váró konkrét célok és feladatok. A négy legfontosabb alapcél mindegyike természetesen további részcélok sokaságára bontható. Az alapvető és a részcélok együtteséből alakul ki az a többszintű (stratégiai és taktikai), ún. célhierarchia, amely belső összefüggésrendszere és

komplexitása révén leképezi a régió-, város- és településhálózat legjellemzőbb működési sajátosságait (Káposzta 2010; idézi Baranyi 2013).

Az integrált területfejlesztés nemzeti és regionális szinten abból indul ki, hogy a fejlesztés eredményessége a gazdasági-társadalmi folyamatok komplex értelmezésén, valamint a térbeli fejlődés különböző tényezői – például földrajzi, környezeti, gazdasági, infrastrukturális, települési és társadalmi szempontok – közötti összhang megteremtésén múlik a regionális tudomány keretein belül. Az integrált területfejlesztés hatékony alkalmazása feltételezi tehát a „kapcsolódó területek” maximális térbeli összhangját és koordinációját, azaz az ágazati és területi politika sajátos szintézisét (Baranyi 2013). A vidéki térségek és településeik olyan kihívások előtt állnak, mint a gyors technológiai változás, a globalizáció, a lokalitás szerepe, az új gazdasági lehetőségek bizonytalansága, az előregedés és az ehhez kapcsolódó társadalmi problémák, az ipari struktúra és foglalkoztatás változása, a változó életstílus, a növekvő igények a jobb és több közszolgáltatásra, valamint a változó településszerkezet, amely már szoros összefüggésben van a mezőgazdasági tevékenység visszaszorulásával (Szörényiné 2016). A vidékfejlesztés – helyi, megyei, központi, uniós – alrendszerei együtt integrált rendszerben képesek minőségi eredményekre és mérhető strukturált változásokra. A vidékfejlesztést célzó politikai beavatkozások kialakítása előtt meg kell határozni az eszközt és a módszert, hogy melyek hatékonyak a fejlesztési célok eléréséhez. Mindez fokozottan érvényes a periférikus térségek esetén, amelyek még inkább érzékenyek a beavatkozások differenciáltságára, hiszen számos területet olyan hiányosságok jellemzik (a kormányzási képességhez kötődő humán kapacitások, a helyi társadalom aktivitása, kezdeményező képessége, a belső pénzügyi és külső fejlesztési források hiánya stb.), amelyek orvoslására nem alkalmas akármilyen fejlesztési módszer. A periférikus térségek fejlődése szempontjából tehát különösen fontos, hogy az alkalmazott eszköz képes legyen reagálni a helyi igényekre, segítse elő a helyi kormányzási képesség erősödését, járuljon hozzá a fejlesztési források hatékonyabb felhasználásához. A legtöbb kutatás azt bizonyítja, hogy a központi és a helyi vidékfejlesztési szint között az együttműködés nem megfelelő, és az erőfeszítések ellenére növekednek a meglévő társadalmi, gazdasági és természeti problémák. A települések köre meglehetősen bonyolult egységet képez, s a siker hatótényezőit közvetlenül fejleszteni nem is minden esetben lehet. Fel kell kutatni azokat a forrásokat, amelyek meghatározzák a természetes növekedést, a fejlődés irányát. Ezek után lehet

kialakítani a megvalósítás megfelelő cél- és eszközrendszerét (Finta–Horeczki 2023).

A periférikus területek egyenlőtlenségének csökkentése érdekében az elmúlt években több nagyobb mértékű jelentős szakpolitikai program indult (LEADER 2000, LHH program 2007, Magyar Falu Program 2018, Gazdaságélénkítő Program, Felzárkózó települések program 2019). A napjainkban is zajló programok közül az egyik az Európai Unió által a vidékfejlesztés rendszerén belül kötelezően előírt LEADER program, amely megújítja, illetőleg kiegészíti a képviselői politikai rendszert, és a fokozott részvétel révén megfelelő elszámoltathatóságot is biztosít. A LEADER megközelítés (Ramos–MarDelgado 2003; Pylkkänen–Hyryläinen 2004; Wade–Rinne 2008; Nousiainen–Mäkinen 2015) bázisán fejlődött ki az ún. közösség vezérelt helyi fejlesztés, amelyet Magyarországon a 2014–2020-as programozási időszakban a 10 000 főnél nagyobb lélekszámú városokban alkalmaztak. Hazai forrásokra építve 2018-ban hirdették meg, majd 2019-ben indították útjára az azóta is működő Magyar Falu Programot, amely némiképp szűkebb fókusszal az 5000 fő alatti lakosságszámú településeket kívánta támogatni. Jóval szűkebb területi fókusz mellett került sor a 2007–2013-as programozási időszakban a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségekre koncentráló LHH program kialakítására, amely sajnos érdemben nem tudott javítani a periférikus térségek gazdasági-társadalmi helyzetén, így a program nem folytatódott a 2014–2020-as programozási időszakban (HÉTFEA 2013). Még szűkebb kört ölel fel a leghátrányosabbnak minősített 300 település felzárkóztatására 2019-ben útjára indított, ún. Felzárkózó Települések program (Finta–Horeczki 2023).

A kutatásba bevont falvak esetében a helyi esélyegyenlőségi programok iránymutatást adnak a társadalmi integrációval kapcsolatos kihívásokkal foglalkozó beavatkozások tervezéséhez és megvalósításához. A településekre vonatkozó helyi esélyegyenlőségi programok merev szerkezetet adnak az önkormányzatoknak a tervezés során. Ennek az a célja, hogy egész Magyarországon ugyanazt a logikát és struktúrát alkalmazzák, és végrehajtható dokumentumok szülessenek (Világbank é.n.).

Drucker (1987) az elsők között alkotott leírást a társadalmi innovációról, azonban még csak társadalmi újításként említi a jelenséget: a jellemzően irányított amerikai gazdaság egyre inkább áttér az ún. vállalkozói gazdaság működési elvére, a vállalkozói gazdaság kifejlődését pedig elsősorban társadalmi újítások eredményezik. Zapf (1994) megfogalmazása szerint a társadalmi innovációkkal új utakat, célokat érünk el, legfőképp új szervezeti formákat, új szabályozásokat, új

életstílust, amelyek a társadalmi változás irányát megváltoztatják, a problémákat könnyebben megoldhatóvá teszik, és ezek értékesek, adaptálhatók és intézményesíthetők lesznek. Phills, Deiglmeier és Miller (2008) konkretizálják a fogalmat. Szerintük a társadalmi innováció lehet termék, gyártási folyamat vagy technológia (hasonlóan általában az innovációhoz), de lehet egy elv, egy ötlet, egy jogszabály, egy társadalmi mozgalom, egy beavatkozás vagy ezek kombinációi is.

A tanulmány szempontjából Nemes Gusztáv és Varga Ágnes (2015) publikációjában leírt megfogalmazást használok a Sellyei járásban lévő társadalmi innovációs jelenségekre, folyamatokra. Eszerint társadalmi innovációnak tekinthető minden olyan új, az eddigi gyakorlattól eltérő szemlélet, megközelítés, paradigma, illetve ezekhez kapcsolódó termék, eljárási folyamat, gyakorlat, hálózat, amelyek a társadalomban felmerülő problémák és szükségletek megoldását célozzák, miközben új értékek, attitűdök, új társadalmi kapcsolatok, esetleg új struktúrák jönnek létre.

A társadalmi innovációs folyamatok szerepe hangsúlyos a periférikus helyzetű térségek felzárkózási folyamataiban (Kocziszký et al. 2015; Szörényiné 2015; Balaton–Varga 2017; Döringer 2017; Neumeier 2017; Kocziszký–Szendi 2018; Veresné et al. 2019). A regionális egyenlőtlenségek csökkentésének kulcstényezője az innováció (Nemes–Nagy 1990; Ewers–Brenck 1992; Szendi 2018; De Palo 2018; Widuto 2019). A hazai vidékfejlesztéssel foglalkozó kutatók, szakemberek szerint a vidék egyik legnagyobb próbatétele, hogy olyan közösségek jöjjenek létre, amelyek a sorsuk alakításában öntevékenyen részt vesznek.

A társadalmi innovációs kultúra minőségét jelentősen befolyásolja a civil társadalom erőssége, valamint az állampolgárok egyéni szerepvállalása, a közügyekben való részvételi, vállalkozói kedve (Caulier–Grice et al. 2012). Az egyéneket és a civil társadalom szereplőit helyezi a társadalmi innováció középpontjába (Baptista et al. 2019). A társadalmi innováció mindegyik szintjén megjelennek az innovátorok, azonban az érintettek különböző hatást képesek gyakorolni a társadalmi problémákra. Legtöbbször a helyi politikai vezető, polgármester, képviselő, gazdasági üzletember stb. jelenik meg innovátorként (Varga 2019).

A sikeres társadalmi innovációkat a kutatók jó gyakorlatként emlegetik. A „jó gyakorlat” tulajdonképpen olyan tevékenység, amely a területi szereplők közös (hosszú távú) válasza egy adott problémára. A probléma fenntartható módon történő megoldását modern, professzionizált elképzelésnek is tarthatjuk (Szarvák 2022). A társadalmi innováció jó gyakorlata olyan bevált módszer, amely egy

meghatározott tevékenység, esemény, folyamat, cselekvés vagy eszközhasználat véghezvitelére hatékonyan és eredményesen alkalmazható és fenntartható, ezáltal továbbfejleszthető, valamint folyamata és eredményei dokumentálhatók. A jó gyakorlat meghatározása magába foglalja a megismételhetőség követelményét és a nagyszámú adaptálhatóság lehetőségét (Osburn–Caruso–Wolfensberger 2011).

Jelenleg Magyarországon megvalósuló komplex fejlesztési program a Felzárkózó Települések hosszú távú program, amelyet az 1404/2019. (VII. 5.) Korm. határozat szabályoz. 2019 és 2025 között évekre lebontva kerültek bevonásra a települések. A program megvalósítója elsősorban az öt legnagyobb magyar egyházi karitatív szervezet, de mellettük több kisebb alapítvány és egyesület is a felzárkóztatáson dolgozik (Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, Magyar Református Szeretetszolgálat, Baptista Szeretetszolgálat, Katolikus Karitás, Ökumenikus Segélyszervezet stb.).

„A FeTe [Felzárkózó Települések program] szemléleti alapjait a jelenlét, s az ebből kifejlődő jelenlét program adja – a Felzárkózó Települések program végső soron nem más, mint helyi (települési) jelenlét programok együttműködésben álló, egységesen koordinált rendszere. A »jelenlét« a Máltai Szeretetszolgálat telepi körülmények között végzett (szociális) munkája során kikristályosodott szemléleti alap és módszertani, beavatkozási, működési sarokkő. Fejlesztési értelemben, ha a folyamatok oldaláról akarjuk megközelíteni a jelenlét programok logikáját, akkor egy hármas tagolást láthatunk magunk előtt” (Németh 2023: 20). A jelenlét módszertana alulról építhető fejlesztési elképzeléseket alkalmaz. Ezeket az adott közösség, illetve település belső erőforrásai adják. A fejlesztést végző, segítő civil szervezet koordinálja, monitorozza és végig fenntartja a projektet.

A Felzárkózó Települések program és a Jelenlét program módszertani alapjait a Kapcsoskönyv nevű kézikönyv gyűjti össze. A legtöbb esetben a belső erőforrások feltárása, aktivizálása és megerősítése, a területileg illetékes szociális, oktatási, nevelési intézmények fejlesztése, a humán erőforrás fejlesztése és a közösségi gazdaságfejlesztés a hosszú távú cél. Egy országos szintű fejlesztéspolitikai program céljainak elérése érdekében a Felzárkózó Települések programnak nemcsak helyi, hanem országos intézményi kereteket is ki kell alakítania, amelyek illeszkednek az országos területfejlesztési, szakpolitikai és közigazgatási rendszerekhez.

A módszer egyik alapeszközének tekinthető az a közösségi tér, amelyet jelenlétháznak neveznek. Ez egy alacsony küszöbű szolgáltató ház, amely teret ad a

szociális munkának és befogadja a közösségi programokat. A célok elérésének alapja a professzionális szociális munka, amely eszköztárával a hosszú távú eredményességet hivatott szolgálni és nagyban elősegíti a teljes település felzárkózását.

Lantos (2023) tanulmányában úgy fogalmaz, hogy a Jelenlét program indulásakor települési diagnózis készül, amely feltárja a helyi sajátosságokat, viszonyokat, azt a problémahalmazt és a távolról nem látható erőforrásokat, amelyekkel az adott település rendelkezik. A Helyi Esélyegyenlőségi Program hasonlóképpen épül fel, mint a Felzárkózó Települések program településtdiagnózisra vonatkozó dokumentumai. A településen jelentkező társadalmi és közösségi problémák, valamint a szegregált életkörülmények mögött álló helyi okok feltárára kerülnek. Ezzel párhuzamosan azonosításra kerülnek a még meglévő, rejtett erőforrások is, amelyekre építve indulhat el a közös munka a szociális munkásokkal és szakemberekkel. A helyi lakók bizalmára épülő, folyamatos jelenlét valósul meg így a helybelieket fogadó, őket támogató intézményekkel, és a döntéshozókkal is bizalomra épülő, aktív, a korábbi, szolgáltatáshiányos helyzethez képest az intézmények számára is szélesebb helyi elérést biztosító együttműködés, közös munka kerül kialakításra (Lantos 2023).

Kutatás

A Sellyei járás területe 494 km². Lakónépessége 13 530 fő (KSH 2019). Közigazgatási szempontból összesen 38 település alkotja. A Sellyei járáson egy kulturálisan és történelmileg hagyományos elnevezésű területet értünk, amely részben az általam kutatott földrajzi területen helyezkedik el. Ez a terület az Ormánság. A kistérség aprófalvas, sűrű településszerkezetű, a községek távolsága egymástól csupán néhány kilométer. A legközelebbi nagyobb települések Siklós, Szigetvár, Pécs, ám a kistérség távol esik a megyeközpont vonzáskörzetétől. Az Ormánság politikai, gazdasági és demográfiai helyzetét tekintve a lehetőségek lecsökkentek. Hiányoznak a megfelelő helyi szolgáltatások, nehézkes a közlekedés, nagyarányú a munkanélküliség. Az aktív, képzett, fiatal népesség elvándorlása a hátrányos helyzetű rétegek beáramlásával párosul. A gazdasági fejlődés gócpontjaitól távol fekvő aprófalvas vidékek kistelepüléseiben jelentős a szegénységben élők aránya és előrehaladott a szegregáció. Balogh (2008) klaszteranalízise alapján a 20 legfejletlenebb magyar aprófalva közül kilenc található Baranya megyében, közülük nyolc ormánsági kistelepülést találunk (Cún, Lúzsok, Marócsa, Okorág, Piskó, Sósvertike, Szaporca, Tésenfa).

A falvak többségére jellemző, hogy önkormányzataik forráshiánnyal küszködnek, tartalékiakat felélték, intézményeiket fokozatosan megszüntették. A településeket elhagyják a képzettebb, fiatalabb, motiváltabb lakók: a negatív migrációs trendek következtében a hátrányos helyzetű falvak társadalomszerkezete erodálódik, nő a deprivált csoportok aránya (Ladányi–Szelényi 2004; Ladányi 2010). A tanulmányok elkészülte óta jelentősebb előrelépés nem történt. Az Ormánságban csekély a gazdasági egységek, vállalkozások száma, kevés a helyi munkalehetőség, és a közelben sem találhatók a lakosság képzettségének és állapotának megfelelő, ingázással elérhető munkahelyek. Fejletlen a helyi infrastruktúra, alacsony a szolgáltatások szintje, rossz a település közlekedési feltártsága.

A kutatási területen nemzeti és nemzetközi forrásokból megvalósult projektek elsősorban az elhúzódó hátrányokra és társadalmi problémákra (pl. a munkanélküliségre, alulképzettségre, szegregációra stb.) fókuszáltak. A külső fejlesztések nem épültek szervesen a helyi társadalom saját kezdeményezéseire, a cél-, illetőleg eszközrendszer nem igazodott a helyi közösség céljaihoz és eszközeihez, vagy – ami az ormánsági településeket illeti – a gazdasági, intézményi és infrastrukturális fejlesztés nem párosult a helyi kulcsszereplők bevonásával, kezdeményező- és cselekvőképeségének erősítésével (Vercseg 2004; Ragadics 2015).

A térségben az elmúlt időszakban is egymást váltották a területfejlesztési programok, amelyek már a

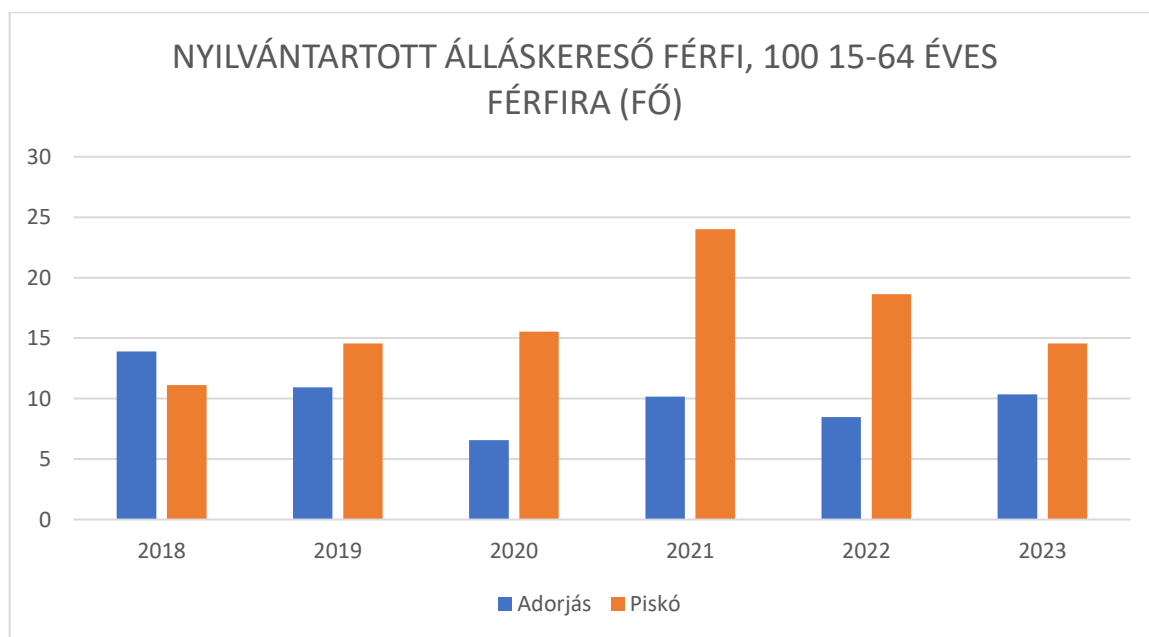
felzárkózást tekintik elérendő célnak (Gyermekecsély program, Végtelen Lehetőségek pilot, Fókuszban a gyermek, Felzárkózó Települések program).

Adorjás és Piskó összehasonlítása

Az összehasonlításba bevont két település a déldunántúli régióban, Baranya vármegye déli részén helyezkedik el a Sellyei járásban, az Ormánság tájegység keleti felén. A járás a magyarországi járások között a második leghátrányosabb helyzetű térség a KSH népszámlálási adatai alapján, ezért szakpolitikai szempontból a komplex programmal fejlesztendő területek közé sorolandó. A települések jogállása község. A polgármesterek 2014 óta függetlenként irányítják a napi életet a falvakban.

Szociodemográfiai szempontból mindkét település az állandó lakosság szám alapján aprófalunak minősül. 2018 és 2022 között enyhé, de folyamatos csökkenés figyelhető meg a lakosság szám alakulásában mindkét település tekintetében. Adorjás 180 fő állandó népességgel rendelkezett 2022-ben, Piskó pedig 254 fővel.

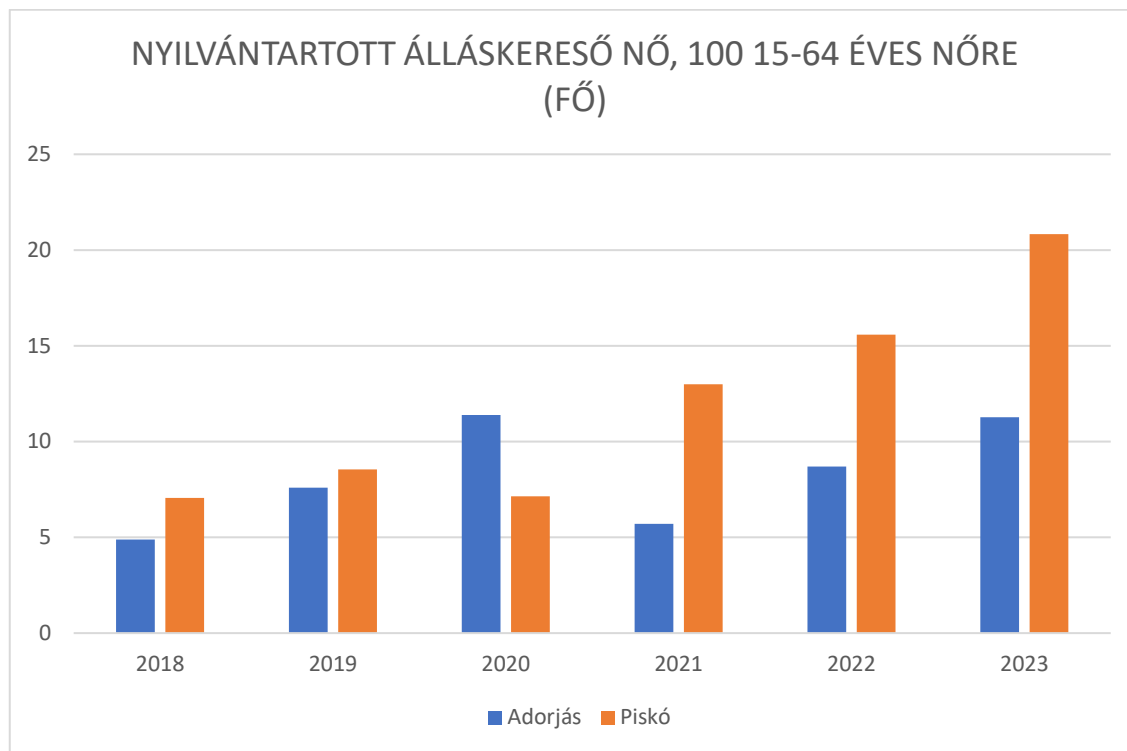
A komplex felzárkózás egyik legjelentősebb indikátora a foglalkoztatási adatokban tükröződik. A két település között jelentős különbség figyelhető meg a nyilvántartott álláskereső férfiak számában. Az 1. sz. ábrán a 15 és 64 év közötti férfiak számarányát láthatjuk száz főre vetítve.

1. sz. ábra: Nyilvántartott álláskereső férfi, 100 15-64 éves férfira vetítve (fő)

Forrás: TEF

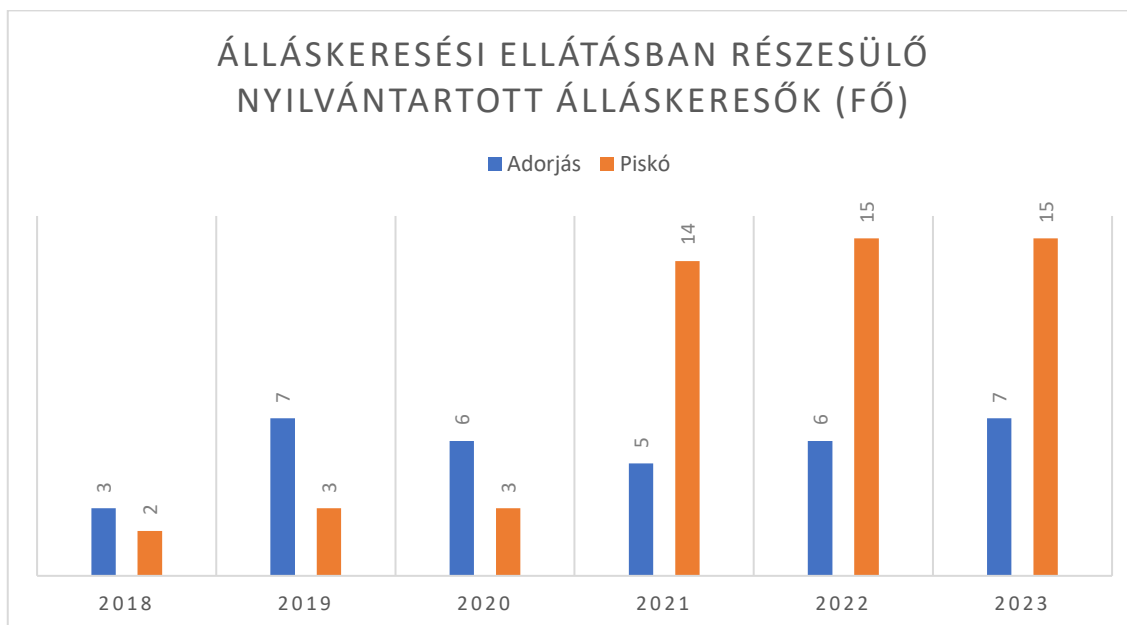
Piskón ez a szám arányait tekintve magasabb. 2021-ben kiugró adat áll rendelkezésre, amelynek több oka is lehetséges. Ezen okok megismerésére a kutatás következő fázisában tervezett, félig strukturált interjúk lekérdezése ad lehetőséget. Ugyanezen mutató a nőkre vonatkoztatva 2023-ig viszonylag kiegyensúlyozottnak látszik (2. sz. ábra).

2. sz. ábra: Nyilvántartott álláskereső nő, 100 15-64 éves nőre vetítve (fő)

Forrás: TEF

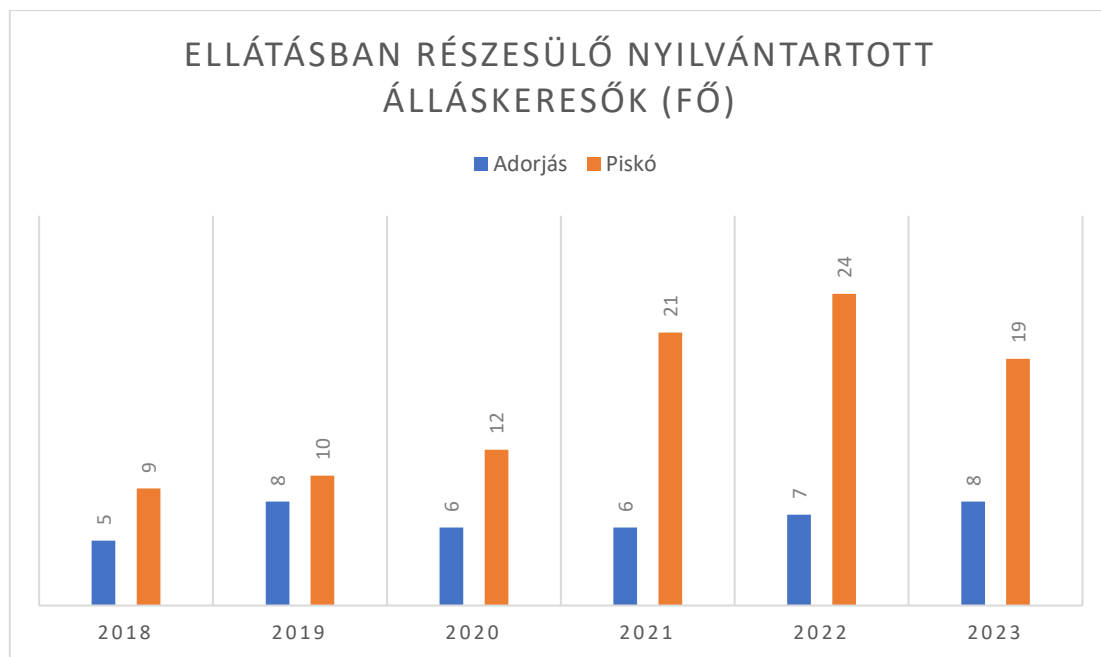
2023-ban Piskón kétszer annyi nyilvántartott álláskereső nő volt, mint Adorjáson. Az álláskeresői ellátásban részesülő álláskeresők számaránya Piskón kétszer magasabb, mint Adorjáson (3. sz. ábra).

3. ábra: Álláskeresői ellátásban részesülő nyilvántartott álláskeresők (fő)

Forrás: TEF

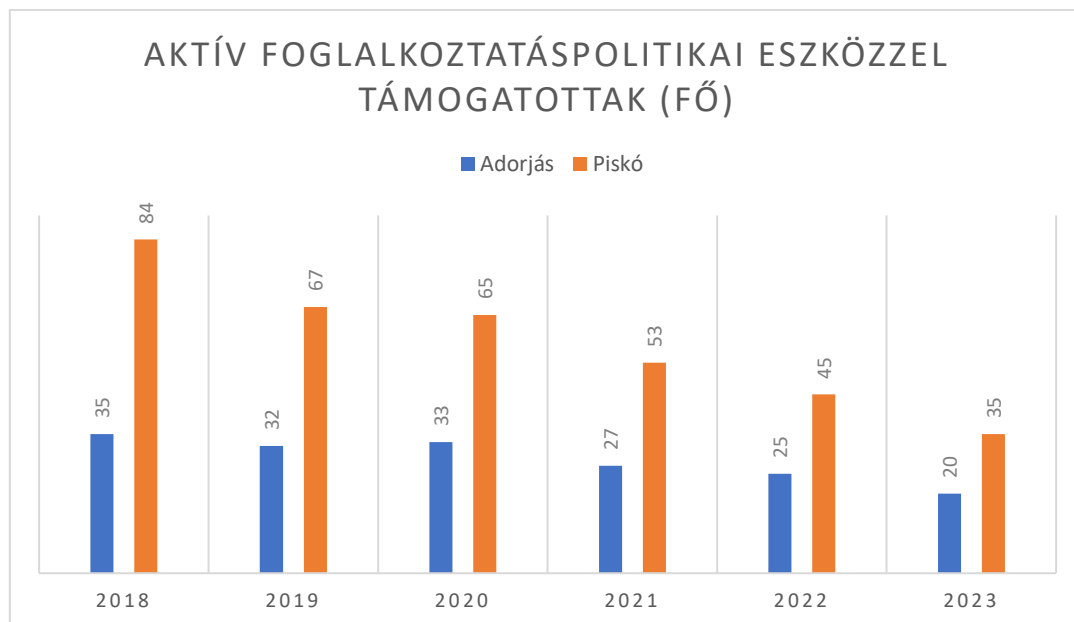
A szociális támogatásokat vizsgálva jelentős különbséget tapasztalunk: Adorjásan 2018 óta egy-két fő kapott ellátást, Piskón négy-kilenc fő. A nyilvántartott állás keresők közül szintén Piskón részesülnek nagyobb arányban ellátásban (4. sz. ábra).

4. sz. ábra: Ellátásban részesülő nyilvántartott állás keresők (fő)

Forrás: TEF

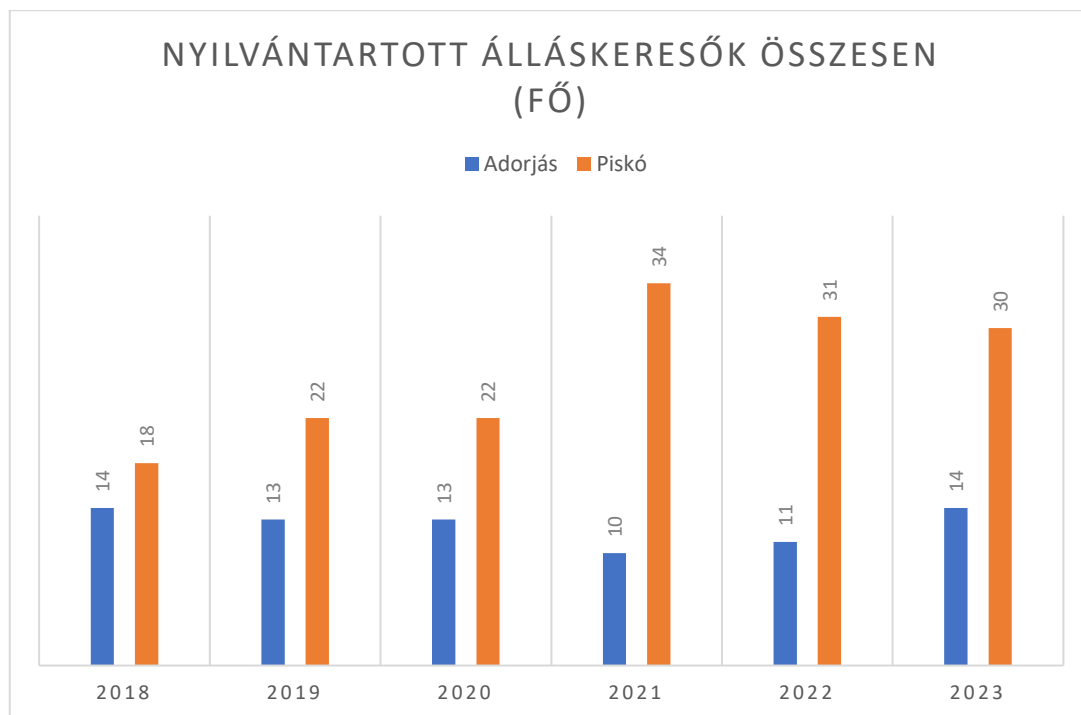
Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközzel támogatott személyek számarányában az adatok alapján mindkét településen csökkenő tendencia látható (5. sz. ábra).

5. sz. ábra: Aktív foglalkoztatáspolitikai eszközzel támogatottak (fő)

Forrás: TEF

Mindent egybevetve a két településen nyilvántartott álláskeresők száma 2023-ban Adorjás 14 fő, Piskón 30 fő. Piskó aktív korú népességének ez 22%-át jelenti, míg Adorjásénak 12%-át (6. sz. ábra).

6. sz. ábra: Nyilvántartott álláskeresők összesen (fő)

Forrás: TEF

A TEF által mentorált, valamint az előkészítést nyomon követő Helyi Esélyegyenlőségi Program a két település helyzetelemzésének főbb megállapításaira építve külön fejezetben kerül bemutatásra. Adorjás és Piskó kutatásához a TEF biztosította a szükséges szakmai dokumentumokat. A Helyi Esélyegyenlőségi Program mentorálásához hozzátartozik a fórumokon való egyeztetés is. Ezeken az érintett célcsoport érdekeit figyelembe vevő és képviselő szervezetek vesznek részt (civil szervezetek, egyházi képviselők, érdekvédők stb.). Az összehasonlításban Adorjás 2018. évi és Piskó 2023. évi Helyi Esélyegyenlőségi Programjának intézkedési tervét vizsgáltam. Az érintett településeken az önkormányzatok hagyják jóvá a végső verziót, amellyel elfogadják a dokumentumban felsorolt helyi sajátosságokat és problémákat is. Mindkét településen elsődleges problémaként jelentkezik az alacsony szintű iskolai végzettség, illetve kifejezetten a gyermekek körében a továbbtanulási nehézségek és a jövőkép hiánya.

A teljességhez hozzátartozik, hogy a kutatás jelenlegi helyzetét mutattam be. Ezenkívül még több hónap intenzív kutatói munka következik, amely során az eddig kapott információkból felmerült további kérdések is tisztázásra kerülnek.

Konklúzió

A területfejlesztési folyamatok elemzése rámutat arra, hogy a vidéki térségek leszakadását egyidejűleg társadalmi és gazdasági kihívások is jellemzik, amelyek hatékony kezelése az integrált, komplex megközelítés alkalmazását igényli. Noha a múltbeli területfejlesztési programok számos jelentős társadalmi és gazdasági problémát céloztak meg, a helyi közösségek aktív bevonásának és a helyi igényekhez igazított, célzott beavatkozások hiánya továbbra is jelentősen korlátozta e programok eredményességét.

Jelen tanulmányban a magyar vidék felzárkózásának esélyeivel és lehetőségeivel kapcsolatos kérdések vizsgálata során különös figyelmet fordítottam a településszociológiában egyre népszerűbb jelenségekre, a társadalmi innovációra, annak jellemzőire és előfordulására, az úgynevezett jó gyakorlatokra is. Ahhoz, hogy e ponthoz eljussunk, a korábbi vidékfejlesztéssel foglalkozó kutatások, elméletek és szakpolitikai programok megismerése és elemzése is szükséges volt. A szakirodalmi áttekintés alapján a vidékfejlesztésben tézisként rögzült a helyi közösségek szükségleteire és erőforrásaira támaszkodó, alulról szerveződő fejlesztési megközelítés. Tanulmányom

középpontjában a társadalmi innováció áll, különös tekintettel annak legjelentősebb komplex felzárkózást megcélzó formájára, a Felzárkózó Települések programra. A társadalmi innovációk – mint például a Jelenlét program – lehetőséget adnak arra, hogy a helyi problémákra olyan megoldások születhessenek a különféle erőforrások bevonása mellett, amelyek a közösséget erősítik. A helyi társadalom gazdasági felzárkózása mellett hosszú távon erősödik a helyi identitás, és létrejöhetnek olyan közösségek, amelyek tevékenyen hozzájárulnak saját jólétükhöz.

A kutatás során alkalmazott kvalitatív és kvantitatív módszerek magukban hordozzák azt a lehetőséget, hogy mélyebben megértsük a Felzárkózó Települések program hatásait és a felzárkózási lehetőségek jövőbeli irányát. Fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgálat még csak a kezdeti szakaszban van, de már az előzetes eredmények is arra utalnak, hogy a programban részt vevő települések jelentős előnyökhöz juthatnak.

A periférikus térségekben – különösképpen a kutatási területen, a Sellyei járásban – a társadalmi innováció már végső megoldást jelenthet a társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és környezeti hátrányok leküzdéséhez. Az aprófalvakban – amilyen a vizsgált két település is – az ilyen típusú társadalmi innovációk erősítik az aktív állampolgári részvételt, és lehetőséget biztosítanak a helyi lakosság számára, hogy közvetlenül részt vegyenek saját problémáik megoldásában. Ehhez azonban innovátor típusú szereplőkre van szükség, akik rendelkeznek az összefogás és koordináció képességével. A jó gyakorlatok fenntartható módon próbálnak választ adni a helyi problémákra, és példát jelentenek más települések számára, ezáltal adaptálhatókká válnak. A Felzárkózó Települések program a települések komplex felzárkózására irányul, de egyben szociális és közösségmodell is kínál.

Az eddig lezajlott kutatás adatai és a személyes terepmegfigyelés tapasztalatai alapján összegzésül elmondható, hogy a Felzárkózó Települések program adaptálhatósága kiemelt fontossággal bír, hiszen Magyarországon nemcsak a részt vevő 300 településnek van szüksége a felzárkózásra, hanem további települések százainak is. A jelenlegi finanszírozási keret e településekre van szabva, viszont a TEF hatáskörébe tartozó, esélyegyenlőséget célzó kezdeményezések hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a központi szerv szélesebb körű aktív együttműködést alakítson ki a civil szervezetekkel. Az adaptálhatóság és a program strukturált kiszélesítése növelhetné a magyar vidék felzárkózási esélyeit.

Irodalomjegyzék

- Balogh, A. (2008) *Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon*. Szombathely, Savaria University Press.
- Baptista, N.– Pereira, J.– Moreira, A. C.– Matos, N. D. (2019) Exploring the meaning of social innovation: a categorisation scheme based on the level of policy intervention, profit orientation and geographical scale. *Innovation*, 21(3). pp. 379–397.
DOI: [10.1080/14479338.2019.1585188](https://doi.org/10.1080/14479338.2019.1585188)
https://www.researchgate.net/publication/331553964_Exploring_the_meaning_of_social_innovation_a_categorisation_scheme_based_on_the_level_of_policy_intervention_profit_orientation_and_geographical_scale [Letöltve: 2025.03.10.].
- Baranyi, B. (2013) *Integrált területfejlesztés*. Elméleti jegyzet. Debreceni Egyetem AGTC.
<https://dea.lib.unideb.hu/items/decd71b9-od7f-439b-b91d-5e8c6af93b81> [Letöltve: 2024.05.28.].
- Bársony, S.– Horeczki, R. (2018) Lehet-e egy hátrányos helyzetű település sikeres? *Falu Város Régió*, pp. 73–79.
<https://regscience.hu/items/30aed0b5-d033-4dfo-8042-64bcf09101fo> [Letöltve: 2025.03.13.].
- Beluszky, P.–Sikos, T. T. (2007) Változó falvaink: Magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. *Tér és Társadalom*, 21 (3). pp. 1–29.
<https://real.mtak.hu/92695/8/1121-Tanulm%C3%A1ny%C3%B6veg-2239-1-10-2010807.pdf> [Letöltve: 2024.08.17.].
- Benedek, J.–Kocziszky, Gy. –Veresné Somosi, M. (2015) Új innovációs paradigma? Regionális társadalmi innovációs potenciál javításának lehetősége szakértői rendszer segítségével, lehetőségek és korlátok. In: Veresné Somosi, M. (szerk.) *Mérleg és Kihívások*. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia kiadvány.
<https://t-modell.unimiskolc.hu/files/8597/Benedek+J%C3%B3zsef-Kocziszky+Gy%C3%B6rgy-Veresn%C3%A9+Somosi+Mariann.pdf> [Letöltve: 2024.10.25.].
- Bucher, E. (2019) *Civil szervezetek a terület- és településfejlesztés terén*. Pécs, Institutio Kiadó.
https://www.academia.edu/68515173/Civil_szervezetek_a_ter%C3%BCletfejleszt%C3%A9sben?uc-sb-sw=85666695 [Letöltve: 2023.02.25.].
- Caulier-Grice, J.–Davies, A.–Patrick, R. –Norman, W. (2012) *Defining social innovation. A deliverable of the project: The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe (TEPSIE)*. European Commission–7th Framework Programme. Brussels: European Commission, DG Research, 22.

- <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/12/TEPSIE.D1.I.Report.DefiningSocialInnovation.Part-1-defining-social-innovation.pdf> [Letöltve: 2025.03.13.].
- Chatzichristos, G.–Olmedo, L.–van Twuijver, M.–O'Shaughnessy, M. (2023) Support networks for social innovation: Insights from Ireland. *Journal of Social Entrepreneurship*, pp. 1–21.
<https://cora.ucc.ie/items/5984215c-26aa-4aa3-90e3-a53ab8897694> [Letöltve: 2023.10.15.].
- Csatári, B. (2001) A vidék földrajzi kérdései. A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged. pp. 25–27.
<https://geography.hu/mfk2001/cikkek/Csatari.pdf> [Letöltve: 2023.03.15.].
- Csité, A. (2005) Reménykeltők. Politikai vállalkozók, hálózatok és intézményesülés a magyar vidékfejlesztésben 1990–2002 között. Budapesti Corvinus Egyetem.
https://phd.lib.uni-corvinus.hu/76/1/csité_andras.pdf [Letöltve: 2025.03.15.].
- Csorba, J. (2010) „Segély helyett munka.” A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. *Szociológiai Szemle*, 20(1). pp. 26–50.
- Csurgó, B. (2014) A vidék nosztalgája. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet.
<https://real.mtak.hu/14297/1/csurgo.pdf> [Letöltve: 2024.12.12.].
- De Palo, C.–Karagiannis, S.–Raab, R. (2018) *Innovation and inequality in the EU: for better or for worse?* Publications Office of the European Union.
DOI: [10.2760/365700](https://doi.org/10.2760/365700)
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC112623> [Letöltve: 2025.03.13.].
- Drucker, P. F. (1987) Social innovation—management's new dimension. *Long Range Planning*, 20(6). pp. 29–34.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0024630187901294> [Letöltve: 2024.12.10.].
- Döringer, S. (2017) Is Social Innovation a Key to "De-Peripheralization"? Dealing with Challenges of Peripheralization on a Local Level.
<http://epub.oeaw.ac.at/oxciaa5576%200x0039109b.pdf> [Letöltve: 2024.10.16.].
- Enyedi, G. (1997) A sikeres város. *Tér és Társadalom*, 11(4). pp. 1–7.
- Ewers-Brenck, H. (1992) Innovation as a driver for regional growth. *Journal of Economic Development*, 6(2). pp. 72–85.
- Ferge, Zs. (2017) *Társadalom és szociálpolitika Magyarországon 1990–2015*. Budapest, Osiris.
- Finta, I. (2019) A magyar vidékfejlesztés sikereinek, kudarcainak speciális tényezői. In: Farkas, J. Zs.–Kovács, A. D.–Perger, É.–Lennert, J. Hoyk, E.–Gémes, T. T. (szerk.) *Alföldi kaleidoszkóp. A magyar vidék a XXI. században*. Tanulmányok a 70 éves Csatári Bálint köszöntésére. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Kecskemét. pp. 84–98.
https://real.mtak.hu/182538/1/finta_magyar_2019.pdf [Letöltve: 2024.10.16.].
- Finta, I. (2022) Az Európai Unió átfogó fejlesztéspolitikai alapelveinek fejlődési trendjei és azok érvényesülése Magyarországon. *Új Magyar Közigazgatás*, 2. pp. 1–19.
<https://real.mtak.hu/161427/> [Letöltve: 2024.04.26.].
- Finta, I. (2023) Comments on the European Court of Auditors. Special Report on the Leader Programme. *European Countryside*, 15(2). pp. 328–345. DOI: [10.2478/euco-2023-0018](https://doi.org/10.2478/euco-2023-0018)
https://www.researchgate.net/publication/372004738_Comments_on_the_European_Court_of_Auditors'_Special_Report_on_the_Leader_Programme [Letöltve: 2024.04.26.].
- Finta, I.–Horeczki, R. (2023) Vidékfejlesztési programok jellegzetességei a periférikus térségekben. *Tér és Társadalom*, 37(3). pp. 53–76.
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3504/5705> [Letöltve: 2025.03.10.].
- G. Fekete, É. (2001) Innovációk a kistérségi fejlesztésben. *Tér és Társadalom*, 3–4. pp. 39–53.
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/819> [Letöltve: 2024.03.14.].
- G. Fekete, É.–Péter, Zs.–Siposné Nándori, E.–Lipták, K.–Hegyi-Kéri, Á. (2013) *Területi politikák és stratégiák*. Miskolc, Miskolci Egyetem, GTK.
- G. Fekete, É. (2013a) Az aprófalvak gazdasági megújulásának lehetőségei. In: Kovács, K.–Váradi M., M. (szerk.) *Hátrányban vidéken*. s. l., Argumentum Kiadó. pp. 352–363.
- G. Fekete, É. (2013b) *Integrált vidékfejlesztés*. Miskolc, Miskolci Egyetem.
<https://gtk.uni-miskolc.hu/files/5017/Integr%C3%A1lt%20vid%C3%A9kfejleszt%C3%A9s.pdf> [Letöltve: 2024.11.29.].
- Harangozó, Zs. (2022) A társadalmi innováció jelentősége a vidékfejlesztésben. *Strategic Issues of Northern Hungary Economy-Region-Society/Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek. Gazdaság-Régió-Társadalom*, 19(1).
DOI: <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.14>
https://real.mtak.hu/141305/1/Strategiaifuzetek2022-1_159.pdf [Letöltve: 2023.12.10.].
- Henle, K. et al. (2008) Identifying and managing the conflicts between agriculture and biodiversity conservation in Europe – A review. *Agriculture, ecosystems & environment*, 124(1–2). pp. 60–71.
DOI: [10.1016/j.agee.2007.09.005](https://doi.org/10.1016/j.agee.2007.09.005)
https://www.researchgate.net/publication/229349716_Identifying_and_Managing_the_Conflicts_between

- [Agriculture and Biodiversity Conservation in Europe-a Review](#) [Letöltve: 2025.01.15.].
- HÉTFA Elemző Központ (2013) *A fejlesztési források szerepe a leszakadó térségek dinamizálásában.* <https://hetfa.hu/2013/08/09/a-fejlesztési-forrasok-szerepe-a-leszakado-tersegek-dinamizalasaban/> [Letöltve: 2023.02.16.].
- Horeczki, R.–Póla, P. (2022) Percepciók a sikerességről Baranya megyében. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 32(243). pp. 57–70. https://epa.oszk.hu/03900/03942/00029/pdf/EPA03942_comitatus_2022_243.pdf [Letöltve: 2025.01.15.].
- Káposzta, J. (szerk.) (2010) *Integrált területfejlesztés.* Gödöllő, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet.
- Keller, J. (2020) Lost in Transformation: A place-based project in the EU's multi-level system. In: Nunes Silva, C. (ed.) *Contemporary Trends in Local Governance: Reform, Cooperation and Citizen Participation.* Springer, Cham. pp. 195–216. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-52516-3_10 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-52516-3_10 [Letöltve: 2025.01.15.].
- Keller, J. (2018) Az esély-kiegyenlítés egyenlőtlen feltételei: a koragyerekkori szolgáltatások intézményi aszimmetriái. *Esély*, 29 (5). pp. 48–75.
- Kocsiszy, G.–Szendi, D. (2018) Regional disparities of the social innovation potential in the Visegrad countries: Causes and consequences. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 12(1). pp. 35–41. DOI: [10.2478/ejser-2018-0004](https://doi.org/10.2478/ejser-2018-0004) https://www.researchgate.net/publication/331300264_Regional_Disparities_of_the_Social_Innovation_Potential_in_the_Visegrad_Countries_Causes_and_Consequences [Letöltve: 2023.12.18.].
- Kovács, I. (2012) *A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai.* Budapest, Argumentum Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont. <https://www.szaktars.hu/argumentum/view/kovach-imre-a-vidék-az-ezredfordulón-a-jelenkori-magyar-vidéki-társadalom-szerkezeti-es-hatalmi-valtozasai-2012/?pg=0&layout=s> [Letöltve: 2024.12.05.].
- Kovács, I. (2013) A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. In: *HITEL*, február. pp. 145–187. https://real-d.mtak.hu/296/1/kovachimre_6_Tezis.pdf [Letöltve: 2024.12.05.].
- Kovács, T. (2004) *Aprófalvainkról – illúziók nélkül.* Területi Statisztika, 7(2). pp. 125–136.
- Kovács, T. (2005) A sellyei (siklósi-) KSH-térség rövid leírása. In: Baranyi, B. (szerk.) *Roma szegregációs folyamatok a csereháti és dél-baranyai kistérségekben.* Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. pp. 29–52. https://btk.pte.hu/sites/btk.pte.hu/files/szociologia/DSZDI/kiadvany/falukutatas_ormansag_pte_szociologia.pdf [Letöltve: 2024.12.05.].
- Ladányi, J.–Szelényi, I. (2004) *A kirekesztettség változó formái: közép-és délkelet-európai romák történeti és összehasonlító szociológiai vizsgálata.* Budapest, Napvilág.
- Ladányi, J. (2010) *Létezett-e szocialista típusú urbanizációs modell? 2. Társadalom és térszerkezeti átalakulások. Válogatott tanulmányok (1975-2010).* <https://tatk.elte.hu/dstore/document/1556/ladanyi2.pdf> [Letöltve: 2025.09.24.].
- Lantos, S. (2023) A Felzárkózó települések program a Jelenlét programokban: Developing Settlements Program within Presence. Máltai Tanulmányok. *A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Tudományos Folyóirata*, 5(2). pp. 81–97. DOI: [10.56699/MT.2023.2.6](https://doi.org/10.56699/MT.2023.2.6) <https://real.mtak.hu/167706/1/6-Lantos.pdf> [Letöltve: 2025.09.24.].
- Lengyel, I. (2000) Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és Társadalom*, 14(4). pp. 39–86. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.14.4.606> <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/606/1210> [Letöltve: 2024.11.25.].
- Lukács, G. S. (2008) *Sikeres vidék.* Budapest, Szaktudás Kiadó Ház. <https://www.szaktars.hu/szaktudas/view/sikeres-vidék/?pg=0&layout=s> [Letöltve: 2025.03.02.].
- Nousiainen, M.–Mäkinen, K. (2015) Multilevel governance and participation: interpreting democracy in EU-programmes. *European Politics and Society*, 16(2). pp. 208–223. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45799/nousiainen%20%20makinen%202015%20multilevel%20governance%20and%20participation.pdf?sequence=1> [Letöltve: 2025.03.13.].
- O'Shaughnessy, M.–Christmann, G.–Richter, Ph. (2023) Introduction. *Dynamics of social innovations in rural communities*, 99 (1). pp. 187–192. DOI: [10.1016/j.jrurstud.2022.09.010](https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.09.010) <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S074301672200208X> [Letöltve: 2025.03.10.].
- Marshall, F.–Dolley, J. (2019) Transformative innovation in peri-urban Asia. *Research Policy*, 48(4). pp. 983–992. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.10.007> <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004873318302397?via%3Dihub> [Letöltve: 2023.11.25.].

- Metszősy, G. (2019) A társadalmi innovációs törekvések sikerének és kudarcának okai. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek* XVI(2). pp. 87–96.
https://www.strategiaifuzetek.hu/files/253/SF-2019-2_087.pdf [Letöltve: 2022.05.15.].
- MMSZ (2021) *Kiválasztási módszertan a Felzárkózó települések programban részt vevő, települési programmegvalósító szervezetekhez*. Budapest, Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület.
<https://fete.hu/app/uploads/2023/11/Szakteruleti-kivalasztasi-szemponatok.pdf> [Letöltve: 2025.03.10.].
- MMSZ (2022) *Kapcsoskönyv. A Jelenlét program építőkockái*. Budapest, Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
<https://fete.hu/dokumentumtar/kapcsos-konyv/> [Letöltve: 2023.02.14.].
- Nemes, G.–High, C. (2013) Old institutions, new challenges: the agricultural knowledge system in Hungary. *Studies in agricultural economics*, 115(2). pp. 76–84.
https://oro.open.ac.uk/37642/1/1303-nemes_a.pdf [Letöltve: 2023.02.14.].
- Nemes, G.–Varga, Á. (2015) *Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben - sikeres, problémák, dilemmák*. Miskolc: Conference: Mérleg és Kihívások. IX. Nemzetközi tudományos konferencia. pp. 434–444.
<https://real.mtak.hu/32781/> [Letöltve: 2025.03.10.].
- Német, N. (2023) A Felzárkózó Települések program cél-és keretrendszere. *Kapocs* 22 (1). pp. 17–26.
http://epa.niif.hu/02900/02943/00091/pdf/EPA02943_kapocs_2023_1.pdf#page=18 [Letöltve: 2025.03.10.].
- Neumeier, S. (2017) Social innovation in rural development: identifying the key factors of success. *Geogr J.* 183. pp. 34–46.
 DOI: <https://doi.org/10.1111/geoj.12180>
<https://rgs-ibg.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/geoj.12180> [Letöltve: 2025.03.10.].
- Nemes, N. T. (1990) Területi egyenlőtlenségek dimenziói. Adalékok egy „kvázi-elmélethez”. *Tér és társadalom*, 4(2). pp. 15–30.
- Osburn, J.–Caruso, J.–Wolfensberger, W. (2011) The Concept of “Best Practice”: A brief overview of its meanings, scope, uses, and shortcomings. *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(3). pp. 213–222.
 DOI: [10.1080/1034912X.2011.598387](https://doi.org/10.1080/1034912X.2011.598387)
https://www.researchgate.net/publication/241722583_The_Concept_of_Best_Practice_A_brief_overview_of_its_meanings_scope_uses_and_shortcomings [Letöltve: 2023.01.10.].
- Perpék, É.–Kiss, M. (2023) *Véges és végtelen lehetőségek: A Végtelen lehetőség program értékelő vizsgálata*. Budapest. HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont.
https://real.mtak.hu/185834/1/Perpek_Kiss_Veges_es_vegtelen_lehetosegek_TK.pdf [Letöltve: 2024.12.01.].
- Phills, J. A.–Deiglmeier, K.–Miller, D. T. (2008) Rediscovering social innovation. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4). pp. 34–43.
https://ssir.org/articles/entry/rediscovering_social_innovation# [Letöltve: 2025.02.18.].
- Pylkkänen, P.–Hyryläinen, T. (2004) *Mainstreaming of the Leader Method in Finnish Rural Policy*. University of Helsinki, Mikkeli Institute for Rural Research and Training. A paper to be presented at the 8th Annual Conference of The Nordic-Scottish University Network for Rural and Regional Development in Ristiina, Finland.
https://www.researchgate.net/publication/288880300_Mainstreaming_of_the_LEADER_method_into_rural_development_policies_in_Finland [Letöltve: 2024.12.05.].
- Ramos, E.–del Mar Delgado, M. (2003) European rural development programmes as a mean of strengthening democracy in rural areas. In: *Walking Towards Justice: Democratization in Rural Life*. Emerald Group Publishing Limited. pp. 135–157. DOI: [10.1016/S1057-1922\(03\)09009-7](https://doi.org/10.1016/S1057-1922(03)09009-7)
https://www.researchgate.net/publication/241426438_European_rural_development_Programmes_as_a_mean_of_strengthening_democracy_in_rural_areas_Walking_towards_justice_democratization_in_rural_life [Letöltve: 2025.03.11.].
- Rechnitzer, J. (1993) Szétszakadás, vagy felzárkózás: a térszerkezetet alakító innovációk. MTA Regionális Kutatások Központja. p. 208.
https://hungarian-geography.hu/konyvtar/kiadv/FE1995/FE19951-2_38.pdf [Letöltve: 2025.01.24.].
- Ragadics, T. (2010) Integrációs és szegregációs folyamatok a hátrányos helyzetű magyarországi kistélepeleéseken. In: Rab Virág–Deák Anita (szerk.) *Együttműködés – versengés*. Gondolat Kiadó, Budapest. pp. 244–255.
<https://www.szaktars.hu/gondolat/view/rab-virag-deak-anita-szerk-egyuttmukodes-versenges-2010/?pg=0&layout=s> [Letöltve: 2025.01.15.].
- Ragadics, T. (2012) Társadalmi csapdák a hátrányos helyzetű dél-baranyai kistélepeleéseken. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 22(208). pp. 39–48.
- Ragadics, T. (2015) *Helyi társadalom, lokális közösségek az ormánsági kistélepeleéseken*.
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16108/ragadics-tamas-tezis-hun-2016.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [Letöltve: 2023.12.19.].
- Ragadics, T. (2019) *Közösségek és helyi társadalom az Ormánság kistélepeleésein*. Pécs, Institutio Kiadó.

- Sellyei kistérség Tervdokumentuma. Kapos Innovációs Transzferközpont Kht. 2009.
- Szendi, D. (2018) A társadalmi innovációs potenciál mérésének lokális szintű lehetőségei. *Erdélyi Társadalom*, 16(1). pp. 31–58. DOI:[10.17177/77171.207](https://doi.org/10.17177/77171.207) https://www.researchgate.net/publication/328783275_A_tarsadalmi_innovacios_potencial_meresenek_lokalis_szintu_lehetosegei [Letöltve: 2024.01.30.].
- Szelenyi, I. (1990) Alternative futures for Eastern Europe: the case of Hungary. *East European Politics and Societies*, 4(2). pp. 231–254. DOI:<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0888325490004002004?icid=int.sj-abstract.similar-articles.4> [Letöltve: 2024.08.13.].
- Szarvák, T. (2022) *Adalékok a társadalmi felzárkózás szociológiájának értelmezéséhez*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Szörényiné Kukorelli, I. (2016) Az innováció szerepe a falvak életében. In: Sikos, T.–Tiner (szerk.) *Tájak, régiók, települések térben és időben*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó (Nordex Kft). http://regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/1356/1/szorenyine_innovacio_2016.pdf [Letöltve: 2022.05.10.].
- Timár, J.–Velkey, G. (2003) *Várossiker alföldi nézőpontból*. MTA RKK ATI, MTA Társadalomkutató Központ, Békéscsaba-Budapest.
- Váradi, M. M. (2015) Szegénység, projektek, közpolitikák. *Tér és Társadalom*, 29(1). pp. 69–96. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2678> <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/2678> [Letöltve: 2023.02.08.].
- Varga, K. (2017) Regionális társadalmi innováció kérdései. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 2(4). pp. 602–616. <https://dea.lib.unideb.hu/items/9b4307do-fi6f-47dd-b450-77630ee6296a> [Letöltve: 2025.01.20.].
- Varga, K.–Tóth, Z.–Tóth-Kiss, A. (2019) Innovation today – a complex innovation approach to social and technical innovations. *Innovations*, 7(1). pp. 13–17. <https://stumejournals.com/journals/innovations/2019/1/13.full.pdf> [Letöltve: 2025.03.02.].
- Vercseg, I. (2004) A társadalmi tőke (social capital) mérése magyarországi településeken. *Parola*, 3. pp. 10–15.
- Veresné Somosi, M.–Tóth, G.–Varga, K. (2023) A magyarországi járások versenyelőnyének elemzése társadalmi innovációs potenciál alapján, 2020. *Területi Statisztika*, 63(4). pp. 445–465. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS630402> https://www.ksh.hu/statszemle_archive/terstat/2023/2023_04/ts630402.pdf [Letöltve: 2024.09.25.].
- Virág, T. (2009) Szegények a kistépülések fogságában – a szociálpolitika mindennapi gyakorlata egy hátrányos helyzetű térség településein. *Esély*, 20 (4). pp. 38–54. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/78752/2009_4_02virag.pdf?sequence=1 [Letöltve: 2024.10.24.].
- Virág, T. (2020) Demográfiai polarizáció, térbeli és társadalmi marginalizáció két zsugorodó középvárosban. *Szociológiai Szemle*, 30 (2). pp. 27–49. https://real.mtak.hu/120866/1/2020_2_2.pdf [Letöltve: 2024.09.30.].
- Wade, P.–Rinne, P. (2008) *A Leader Dissemination Guide Book Based on Programme Experience in Finland, Ireland and the Czech Republic: Final report of the transnational Leader dissemination project for the Finnish Rural Policy Committee*. Rural Policy Committee.
- Widuto, A. (2019) *Regional Inequalities in the EU*. European Parliamentary Research Service.
- Zapf, W. (1994) *Modernisierung, Wohlfahrtsentwicklung und Transformation. Soziologische Aufsätze 1987 bis 1994*. Berlin: Wissenschaftszentrum, Berlin für Sozialforschung. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/122900/1/209669.pdf> [Letöltve: 2022.05.02.].

Internetes hivatkozások

2014. évi LXXVI. törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400076.tv> [Letöltve: 2025.03.10.].
- 1404/2019 (VII.5.) Korm. határozat a „Felzárkózó települések” hosszú távú programjainak megalapozásáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2019-1404-30-22> [Letöltve: 2023.03.10.].
- Felzárkózó Települések program weboldala. <https://fete.hu/> [Letöltve: 2025.03.10.].
- Fókuszban a gyermek program weboldala. <https://fokuszbanagyermek.hu/> [Letöltve: 2025.03.10.].
- Gazdaságélénkítő program. Belügyminisztérium, Közfoglalkoztatási portál. <https://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/gazdasagelenkito> [Letöltve: 2023.03.10.].
- Integrált Térségi Gyerekesély Program. Szociális Iránytű – Szociális Ágazati Portál. <https://szocialisportal.hu/integralt-tersegi-gyerekesely-program/> [Letöltve: 2025.03.10.].
- Helyi esélyegyenlőségi programok. Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság. <https://hep.tef.gov.hu/Public/PublishedProgramSearch.aspx> [Letöltve: 2024.09.25.].
- LEADER – Községi kezdeményezés a vidéki gazdasági fejlesztés érdekében program weboldala. <https://mnvh.hu/leaders> [Letöltve: 2025.03.10.].

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia
2030.
<https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2023/03/MNTFS2030.pdf> [Letöltve:
2024.10.09.].